

Шарко Д. В.,
старший викладач кафедри правового забезпечення
та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Лосюк Т. Т.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО І ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ: БАЛАНСУВАННЯ МІЖ ВІЙСЬКОВОЮ НЕОБХІДНІСТЮ ТА ЗАХИСТОМ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

В умовах збройного конфлікту дотримання Женевських конвенцій та інших норм міжнародного гуманітарного права є не лише обов'язком, що походить від загальновідомого міжнародно-правового принципу *parata sunt servanda*, а й стратегічною необхідністю для України. Демонструючи сумлінне дотримання цих норм, Україна зміцнює свою позицію на міжнародній арені та створює умови для притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності. Зокрема, Наказ Міноборони України 2017 року деталізує вимоги Женевських конвенцій, а тому відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України. Цей документ, зокрема, регламентує поведження з військовополоненими відповідно до третьої Женевської конвенції та захист цивільного населення відповідно до четвертої Женевської конвенції.

Приписи Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 р. закріплює один із основних принципів міжнародного гуманітарного права, а саме «принцип розрізнення», що означає те, що ціллю ворожої атаки можуть бути лише військові об'єкти, відокремлені рядом ознак.

Доктрина міжнародного гуманітарного права відокремлює поняття «комбатант», тим самим наділяє його сукупністю певних характеристик, які виділяють його від цивільного населення, а отже до них цілком правомірно використовувати зброю. Тобто, до комбатантів відносяться особи, вдягнені у формений одяг, де наявні шеврони, або ж характерним для нерегулярних збройних формувань є використання цивільного одягу з білою пов'язкою; не приховують зброю; ведуть активні бойові дії; мають певного керівника [4].

Цивільні особи, тобто всі, хто не є військовими, мають право на захист відповідно до міжнародного гуманітарного права. Застосування сили проти цивільного населення є воєнним злочином. Крім того, атакувати військових медиків та священник, доки вони виконують власні функції, суперечить зазначеній Конвенції.

Як зазначає, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, для кваліфікації дії як прямої участі у збройному конфлікті необхідно довести наявність таких елементів: 1) дія має завдавати шкоди військовим можливостям противника; 2) між дією та шкодою має існувати прямий причинно-наслідковий зв'язок; 3) дія має бути спеціально розроблена для підтримки однієї зі сторін у конфлікті [1].

Відповідно за аналогією цивільні об'єкти втрачають захист, у тому випадку, якщо вони використовуються у воєнних цілях, а отже, так само можуть зазнавати нападів, як військові об'єкти за принципом пропорційності та доцільності.

Однак сторона агресор нівелює як зазначені принципи, відображені у Женевських конвенціях, так і норми звичаєвого права. З початку повномасштабного російського військового вторгнення станом на початок 2024 року загальна сума збитків від руйнування цивільних об'єктів становила \$157 млрд, серед яких найбільшу частку займають, шкода, завдана руйнуванням житлових будівель - 37,5%, а також критичної інфраструктури - 23,4% [3].

Для розробки ефективної системи захисту критичної інфраструктури в Україні необхідно провести поглиблений аналіз міжнародного досвіду, зокрема досвіду європейських країн, щодо визначення, класифікації та управління такими об'єктами. Так, у процесі роботи Євроатлантичної ради НАТО у 2002 р. було зазначено, що «критична інфраструктура включає в себе фізичні та кібернетичні системи забезпечення важливих і необхідних видів діяльності економіки та державного управління». У Директиві Європейської Комісії 2008/114 критичну інфраструктуру трактували як «об'єкти, системи чи їх частини, розташовані в країнах-членах ЄС, які є суттєвими для підтримки життєво важливих функцій суспільства, здоров'я, безпеки, захищеності, економічного та соціального благополуччя людей, порушення функціонування або знищення яких матимуть значний вплив у країні-члені ЄС та призведуть до нездатності забезпечувати вказані функції» [2].

У цьому контексті варто звернути увагу, що Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року не містить прямого визначення «критичної інфраструктури», однак є вказівка, що «будь які цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій». Оскільки об'єкти критичної інфраструктури не виконують безпосередніх військових функцій, вони підпадають під дію принципу розрізнення і мають бути захищені від атак.

З метою підвищення рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури, Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури». Цей документ передбачає регулярні перевірки технічного стану об'єктів, розробку планів реагування на надзвичайні ситуації та надання операторам методичної допомоги. Таким чином, держава бере на себе відповідальність за захист критичної інфраструктури, що є життєво важливим для забезпечення функціонування країни в складних умовах.

Однак, наша країна тільки починає свій шлях щодо адаптації правових норм, зокрема щодо захисту критичної інфраструктури. Аналізуючи світовий досвід, Бобро Д. Г. запропонував шість ключових кроків для побудови ефективної системи захисту критичної інфраструктури, серед яких: створення правової бази,

визначення координаційного органу, розробка методології оцінки ризиків, планування реагування на загрози, підготовка фахівців та розвиток державно-приватного партнерства.

Отже, російська агресія проти України демонструє, що критична інфраструктура, а також цивільні об'єкти стають ключовою ціллю, тим самим демонструє, як країна агресор нівелює норми міжнародного гуманітарного права. Таке ведення збройної агресії спонукає удосконалювати правові механізми захисту критичної інфраструктури, необхідної для забезпечення суспільних потреб, а також усвідомлення української сторони конфлікту й самих громадян основних нормативних положень міжнародного гуманітарного права для справедливого притягнення російської федерації до міжнародно-правової відповідальності та власне убезпечення власного життя в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Strakhnitskyi, Ya. O. (2023). Osoblyvosti suchasnoi derzhavnoi polityky u sferi zakhystu krytychnoi infrastruktury v umovakh viiny v Ukraini [Peculiarities of modern state policy in the sphere of protection of critical infrastructure in the conditions of war in Ukraine]. Modernization of the system of public management and administration in Ukraine: the experience of the Republic of Latvia: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». Retrieved from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/293/8196/17091-1?inline=1> [in Ukrainian].
2. Обстріли цивільних об'єктів та цивільного населення. / ГО «Харківська правозахисна група». Харків: ТОВ «Видавництво “Права людини”», 2023. URL: <https://t4pua.org/files/doc/1604923587.pdf>.
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.